

Vori succedit in id vitium. Licet enim is non spoliaverit, cum tamen, quoad periculum animæ, non multum interfit, utrum quis iniuste detineat, an alienum invaserit, contra huiusmodi possessorem spoliato per restitutionis beneficium, non obstante juris civilis rigore, succurritur.

Renunciatio facta post spoliū non impedit spoliati restitutionem: secus si ante fuerit renunciatum, & testes super spontanea venunciatione non sunt admittendi ante restitutionem. h. d.

§. 7. Illud quæritur a est, si post spoliū Ecclesiæ renunciante quis dicatur, an ob huiusmodi renunciacionem spoliato sit deneganda restitutio? & cum non sit verisimile, quod sponte proprio juri renunciaverit, qui renunciat, spoliatus huiusmodi non obstante renunciacione, restituendus erit. Testes etiam partis alterius de juramento, & renunciacione sponte facta, non ante admittendi erunt, quam spoliatus plenarie fuerit restitutus. Quod si ante b spoliū Ecclesiā sponte abjurasse reperitur, perpetuum ei super negotio silentium imponendum erit.

Ponit aliquos casus exceptos ab illa regula, spoliatus ante omnia est restituendus. h. d.

§. 8. Sunt & alii casus, quibus jure denegabitur spoliati restitutio, utputa, cum agenti per modum exceptionis de alia spoliacione opponitur, aut tam super proprietate, quam super spolio eodem tempore disceptari spoliatus ipse consenserit, aut ante restitutionis postulacionem petitoria actione iudicium expertus succubuerit.

Probatio spoliū, absentia spoliatoris, & lapsus temporis, non operantur restitutionem, si spoliator non abstinet per contumaciam, vel dolum. h. d.

§. 9. Idem si spoliatore non per contumaciam, vel per dolum absente, ab Apostolica sede ad Iudices spoliatus literas obtinuerit, ut si eum spoliatum Iudicibus constituerit, intra certum temporis spatium restituatur, si reus intra præfixum terminum sese Iudici exhibere non possit, quanquam temporis lapsus imminet, & actor sit suam possessionem & dejectionem probare paratus, nihilominus restituendus non erit.

Si contra agentem de spolio opponatur exceptio, per quam concludatur actorem non possedisse, spoliatus ante omnia non restituatur. h. d.

§. 10. Sed & si talis opponatur exceptio, quæ agentem minime possedisse concludat, tamdiu sustinenda erit restitutio, donec super tali exceptione cognitum fuerit: ut ecce, nec Laici spiritualia possidere, nec Sacerdotes uxores habere possunt. Unde si vel illi se beneficii spoliatus, vel hi ab uxoribus se destitutos coram Iudice conquerantur, & ab adversariis de secularitate, vel de Sacerdotio agentibus opponatur, proculdubio differenda erit restitutio.

Cum pro spoliatore militat juris præsumptio, spoliatus non est ante omnia restituendus. h. d.

§. 11. Quinimo & cum sola juris præsumptio pro spoliatore contra spoliatum militat, impedienda erit restitutio, ex quo apparet a, eam, qui (exempli gratia) restitui postulat ad decimas, quas intra alienæ parochiæ limites possedisse asserit, nequaquam restituendum esse, nisi evidenter docuerit, quod earum possessionem legitime assequutus fuerit: quia eas occupasse iniuste verisimiliter præsumitur, cum ex prædiis perveniant intra alienam parochiam constitutis, manifestumque sit eas jure communi ad eandem Ecclesiā pertinere, nisi aliud ostensum fuerit.

Hæreticus non restituatur ante omnia: idem si in restitutione timeatur de periculo anime vel scandalo, quia differtur restitutio. h. d.

§. 12. Plures præterea sunt casus, quibus spoliatus illico non restituatur: veluti, cum hæresis labe pollutus

a C. 2. extr. eod. tit. b C. accepta. extr. eod. tit. c C. fin. eod. tit. in 6.

deprehenditur, vel facta restitutione animæ periculum immineret, vel scandalum timeri possit: & alii, qui non minus secularibus, quam Pontificis legibus continentur.

Spoliatus potest suspensio petitorio ante conclusionem in causa, intentare possessorium: secus si sit conclusum: nisi tamen aliter Iudici videatur. h. d.

§. 13. Postremo sciendum est, in spoliantis odium constitutum esse a, si spoliatus proprietatis litem ingressus fuerit, nullam de illata sibi violentia mentionem faciens, antequam renunciatum sit, aut conclusum in proprietatis iudicio, ut idem debeat super possessorio, etiam petitorio suspensio, audiri. Quod si renunciatum fuerit, vel conclusum, ut iam possit causa proprietatis sententia terminari, ne lites litibus inculcentur, & via possit fraudibus aperiri, causa non decisa, possessorio non erit utendum: nisi Iudex, qui de causa cognoscit, hoc ipsum ex iusta causa viderit expedire: puta, cum ex perspicuis indiciis iniquitas invaloris facile arguitur, & spoliato casu, sive dolo spoliatoris, dominium probandi facultas subtracta fuerit.

TITULUS XI.

DE LITIS CONTESTATIONE.

Litis contestatio est fundamentum iudicii, quæ deficiente frustra super edificabitur: & quando dicitur lites contestata. h. d.

Hactenus ea complexi fuimus, quæ plerumque ante causarum discussionem vertuntur, quæ non tam iudicii partes habentur, quam iudiciorum preparatoria: pervenimus nunc ad ea, quibus ipsum iudicium constituitur. Est autem iudiciorum quasi fundamentum quoddam, lites contestatio, nam b si illa a partibus prætermissa fuerit, proculdubio omnia, quæ sequuta fuerint, corruent, seque ipsos litigatores inanibus laboribus & sumptibus vexabunt: unde nec testes recipi, nec ad sententiam per Iudicem procedi poterit. Ea c vero sit per petitionem in iure propositam, & congruam responsionem sequutam, animo contestandi litem factam, cum Iudex per narrationem negotii causam audire coeperit: unde si quis positionibus simpliciter respondeat, aut peremptoriam exceptionem proponat, nequaquam per hoc esse facta contestatio litis intelligitur.

Procurator, tutor, & similes, possunt litem contestari. h. d.

§. 2. Fit autem d lites contestatio non solum per principale, sed etiam per procuratorem, tutorem, & personas similes.

Advocati responsio nisi sit statim revocata, facit lites contestationem. h. d.

§. 3. An advocati responsio lites contestationem faciat, dubitari potest, & ex facto responsum est, nisi statim revocata fuerit, illius quoque responsione contestationem fieri.

Cum officium Iudicis pro actione instituitur, est necessaria lites contestatio. h. d.

§. 4. Nec solum, cum per actionem iudicium instituitur, erit lites contestatio necessaria: sed etiam ubicunque Iudicis officium pro ipsa proponitur actione, veluti, cum restitutio in integrum non incidenter, sed principaliter postulatur.

Qui effectus sequantur ex lites contestatione. h. d.

§. 5. Igitur sequuta contestatione reus & Iudici subicitur, & actori obligatur, dilatoriis exceptionibus via præcluditur, actiones perpetuantur, prescriptio interruptitur, alii quoque effectus emanant, ut tam civilibus, quam Ecclesiasticis constitutionibus suis locis traditur.

Cum civiliter agitur & probabiliter de morte testium, vel diuturna absentia timeatur, possunt examinari testes etiam lite non contestata. h. d.

§. 6. Admonendi tamen sumus, quod traditum est, lite non contestata non posse testes recipi e, aut ad sententiam perveniri, non esse perpetuum. Nam si forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna, cum civiliter est agendum, ne veritas occultetur, & probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, senes, & valetudinarii, & alii testes, de quibus ex probabili causa timeatur, etiam lite non contestata sunt admittendi, seu pars conventa sit contumax, seu sine dolo sit absens, ut conveniri non possit.

Qui testes examinavit ad perpetuam rei memoriam debet intra annum vel convenire adversarium, vel examen denunciare. h. d.

§. 7. Debet a tamen actor intra annum, ex quo facultas sibi data fuerit, adversarium convenire, aut saltem huiusmodi testium receptionem eidem denunciare: alioqui attestaciones sic receptæ non valebunt, ne forte hoc procuretur in fraudem, ut scilicet processu temporis exceptiones legitimæ ad repellendum testes, vel alia locum habere non possint.

Nota ex isto §. bonam regulam ad cognoscendum, quando non est necessaria lites contestatio. h. d.

§. 8. Sunt b & alii casus, in quibus absque lites contestatione legitime possunt testes produci, & lis sententia terminari: quos tam ex his, quæ supra de contumacia diximus, quam etiam ex aliis locis cognoscere licebit. Et generaliter, ubicunque libellus non exigitur, aut jus agendi contra certam personam non dirigitur, lites contestatio non est necessaria.

a C. is pastoralis extr. de causa poss. & propriet. b c. i. ext. eod. tit. c C. dudum. secundo. §. licet. extr. de elect. d c. i. ext. eod. tit. e ext. ut lite non contest. per totum. & c. i. eod. tit. ext.

tentiam perveniri, non esse perpetuum. Nam si forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna, cum civiliter est agendum, ne veritas occultetur, & probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, senes, & valetudinarii, & alii testes, de quibus ex probabili causa timeatur, etiam lite non contestata sunt admittendi, seu pars conventa sit contumax, seu sine dolo sit absens, ut conveniri non possit.

Qui testes examinavit ad perpetuam rei memoriam debet intra annum vel convenire adversarium, vel examen denunciare. h. d.

§. 7. Debet a tamen actor intra annum, ex quo facultas sibi data fuerit, adversarium convenire, aut saltem huiusmodi testium receptionem eidem denunciare: alioqui attestaciones sic receptæ non valebunt, ne forte hoc procuretur in fraudem, ut scilicet processu temporis exceptiones legitimæ ad repellendum testes, vel alia locum habere non possint.

Nota ex isto §. bonam regulam ad cognoscendum, quando non est necessaria lites contestatio. h. d.

§. 8. Sunt b & alii casus, in quibus absque lites contestatione legitime possunt testes produci, & lis sententia terminari: quos tam ex his, quæ supra de contumacia diximus, quam etiam ex aliis locis cognoscere licebit. Et generaliter, ubicunque libellus non exigitur, aut jus agendi contra certam personam non dirigitur, lites contestatio non est necessaria.

TITULUS XII.

DE JURAMENTO CALUMNIÆ.

Actor recusans subire juramentum calumniæ, cadit ab actione, & reus habetur pro confesso. h. d.

Sed ut veritate prævia iudicia expediantur, institutum est, ut litigatores in exordio lites de calumnia vitanda jurare debeant. Quod juramentum si quis præstare recusaverit c, actor quidem ab instituta cadet actione, & pro confesso reus habendus erit.

In causa sua Ecclesia Clericus non cogitur jurare de calumnia, secus in propria: quo casu jurat propositis tantum scripturis, non tactis. h. d.

§. 2. In hac tamen parte quibusdam casibus Clericus jura pepercerunt. Vetuerant d enim, ne dum propriæ Ecclesiæ causa peragitur, inconsultis illorum prælati huiusmodi subire iurandum cogatur, licet propriis causis huiusmodi privilegio minime gaudere noscantur. Sed & quo casu hoc juramentum subire vel permittuntur Prælati, vel jubentur, non tactis e, sed tantum propositis scripturis id implebitur.

Hodie etiam in causis spiritualibus juratur de calumnia. h. d.

§. 3. In causis spiritualibus olim de calumnia minime jurabatur: sed quia & in illis litigatores frequenter calumniari compertum est, novissime sancitum est f, ut in eis id, quod in cæteris constitutum est, observari debeat.

Etiā procuratores jurare de calumnia tenentur, quando-cunque Iudici videbitur.

§. 4. Et non tantum Principales, verum etiam procuratores g, & Syndici h huiusmodi juramentum suscipere compellendi erunt, etiamsi quid ponere aut respondere debeant, a dominis instructi fuerint: aut post hoc præstitum juramentum deputari fuerint: nec enim illud intra certa iudicii tempora coartatum reperitur, sed i poterit Iudex exigere, quoties expedire viderit.

De calumnia juratur etiam in causa appellationis. h. d.

§. 5. Præterea k, quanquam in prima instantia partes juraverint, non tamen propterea in causa appellationis huius-

a C. fin. §. sed si. ext. ut lite non contest. b d. c. fin. §. sunt & alii ut lit. non contest. c c. fin. ext. eod. tit. d c. i. & seq. extr. eod. c. fin. ext. eod. f c. i. §. fin. eod. tit. in 6. g c. 2. §. procuratores. eod. tit. in 6. h c. pen. & fin. ext. eod. tit. i c. 2. in fin. eod. tit. in 6. x c. 2. in princ. eod. tit. in 6.

modi juramentum declinare poterunt, cum rursus, & de calumnia vitanda, & dicenda veritate jurare partes sine compellendæ.

Juramenti de calumnia omissio non vitiat processum. h. d.

§. 6. Illud postremo admonendi sumus, quod, propter omissum a tacite in tota causa calumniæ juramentum, judicialis processus alias factus legitime, nec est nullus, nec ob eam causam venit annullandus: cum huiusmodi juramenta præstari de substantia ordinis iudicarii non existat.

TITULUS XIII.

UT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETUR.

Lite pendente nihil innovandum: & lis tunc pendere dicitur, cum citatio legitima pervenit ad partem citatam, aut per eam factum est, quo minus perveniret. h. d.

Instituta ergo lite & solemnibus præstitis satisfactionibus, & calumniæ juramento exhibito, ad probationes, & merita causæ descendendum erit, & interim pendente lite nihil innovari poterit. Lis autem b pendere hoc respectu tunc dicitur, non modo cum lis contestata fuerit, verum etiam postquam a Iudice competenti curatio emanarit, & ad partem citatam pervenerit, vel per eam factum est, quo minus ad ejus notitiam perveniret, dum tamen in citatione ea sint expressa, per quæ possit quis instrui, super quibus in iudicio convenitur.

Ob dilapidationem etiam lite pendente fit sequestratio. h. d.

§. 2. Plane c ab eo, qui postquam a sententia provocavit, possessionis fructus dissipat, etiam lite pendente sequestrari poterunt.

Lites pendente non invalidat matrimonium contractum. h. d.

§. 3. Sic etiam d si dum super matrimonio lis pendet, secundum quis matrimonium rite contraxerit, si primum non tenuisse declaratum fuerit, pendente lite obtentu secundum irritari non poterit. Et tamen, qui in contemptum contraxerit, competens pœnitentia imponenda erit.

TITULUS XIV.

DE PROBATIONIBUS.

Quid sit Probatio, & quibus modis fiat. h. d.

Probatio igitur est, idoneis argumentis & legitimis mediis facta demonstratio. Contingit autem quid probari variis modis, utputa, confessione partium, depositione testium, instrumentorum exhibitione, iurijurandi religione, inspectione Iudicis, notorietate rei, suspicione vehementi, fama, atque aliis adminiculis.

Quomodo nascatur probatio ex confessione, & quæ sint positiones. h. d.

§. 2. Partium confessione tunc constat probatio, cum reus positionibus respondendo, vel alias in iudicio de intentione confitetur actoris. Sunt autem positiones, breves quedam narrationes, facti seriem continentes, ad eliciendam veritatem conceptæ, super quibus quis petit ab adversario responderi, quas ad faciliorem e expeditionem litium propter partium confessiones, & probationum defectum usus longævus in causis admisit, & juris probavit auctoritas.

Recusans respondere positionibus, habetur pro confesso. h. d.

§. 3. Si f quis igitur positionibus sibi factis respondere requisitus recusaverit, vel, ne responderet, se per contumaciam subtraxerit, pro confesso habendus erit. Hoc autem ita demum obtinet, si a Iudice respondere iussus, illum absentem fieri contigerit: sed si antequam juberetur, contumaciter abscesserit, tunc pro confesso minime reputabitur, sed contra eundem, tanquam contumacem, procedendum erit, prout juris ratio dicaverit.

P p p p p 2 Con-

a C. 1. in princ. & §. 1. eod. tit. in 6. b Clem. 2. eod. tit. c c. fin. ext. de sequest. poss. d. c. cum in Apostolica. ext. de spons. & q. fin. de verb. sign. f g, 1. de confess. in 6.

Confessus, & probationibus conuictus equiparatur: & confessio erronea, si statim reuocatur, non affert præjudicium. h. d.

§. 4. Redditis igitur circa exhibitas positiones responsionibus, diligenter ab actore dispiciendum erit, an a reo super controversia legitimam confessionem extorserit: quo quidem casu & ipse probationem oneribus relevabitur, & Judicis in cognoscendo partibus cessantibus statim super tali confessione pronuntiandum erit. Plane a si per errorem facti hujusmodi confessionem emanasse doceatur, contenti, sed tamen confessionem suam statim revocanti, nullum præjudicium generabitur: alioqui, quod sua quisque voce dilucide testatus est, proprio non valebit amplius testimonio infirmare.

Reus non tenetur edere actori, nisi instrumenta communia. hoc d.

§. 5. Non tamen b, quia positionibus reus respondere compellitur, documenta quoque, quæ ad causam pertinentia penes se detinet, nisi sibi cum actore sint communia c, exhibere compellendus erit: nam grave nimis esset, illum ad eorum exhibitionem urgeri, per quæ sibi postea præjudicium feret. Sed actor ipse, inficiante reo, sumptis congruis dilationem temporibus, intentionis suæ proprias probationes afferet, vel testes inducendo, vel instrumenta, & alias scripturas producendo.

Reus citandus est ad videndum jurare, & deponere testes: & testi injurato non creditur, nisi fuerit remissum juramentum a parte. h. d.

§. 6. Debet autem inprimis, si ex dictis testium rei sit eruenda veritas, admoneri adversarius, quod auditurus juramentum veniat d, ne, si prætermisum id fuerit, quod contra leges actum deprehenditur, nullam habeat firmitatem. Sed & testium depositiones non aliter recipiet Judex, quam prius jusjurandi religione firmaverint, quod tantum, quæ vera noverint, professione suæ testificationis aperient: nullus enim testimonio quantumcumque religiosus existat, nisi juratus deposuerit, in præjudicium credi debet alterius, nisi forte juramentum ab adversa parte remittatur.

Testes recusantes jurare, sunt sub pœna excommunicationis cogendi, & juramentum de non deponendo non tenent. h. d.

§. 7. Quod si testes a Judice moniti sese vel odio, vel gratia, vel timore a ferendo testimonio subtraxerint, per censuras Ecclesiasticas testificari compellendi erunt, nec audiantur, quod sese, quo minus deponant, proprii juramenti vinculo innodatos afferant. e

Diligens debet esse Judex in examinando super omnibus qualitatibus totius causæ. h. d.

§. 8. Interrogabit f ergo Judex testes in qualibet causa ad minus duos (nulla enim causa est regulariter, quæ unius testimonio quantumvis legitimo terminetur) eosque diligenter examinabit g, de singulis circumstantiis diligenter inquirens, de causis videlicet, de personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama, & certitudine, caritateque, quæ ad rem facere, & negotio convenire existimabit. Illud quoque subtiliter animadvertere non omitteat, quo vultu, qua constantia, quave animi trepidatione testes deponant, cum interdum ex his, vel ipsius inuitis testibus, magis quam ex verborum serie, rerum veritas eluceat.

Ex causa delegabit Judex examen testium. h. d.

§. 9. Si qui tamen erunt, qui interrogandi sunt, valedudinarii h, vel lenes, vel debilitate confecti habeantur, vel etiam ita paupertate depreffi, ut ad præsentiam Ju-

a C. fin gl. ext. de conf. b c. i. ubi tor. ext. eod. c. si perpetuus. ext. de fide instrumentorum. d c. 2. ext. de testib. e c. intimavit. ext. de test. f c. licet universis. ext. de testib. g c. causam. ext. de test. h c. si quis testium. ext. de testibus.

dicis venire non possint, idoneum deliget Judex, quem ad suscipiendas illorum attestaciones dirigat.

Testes considerantur conditione, natura, & vita. h. d.

§. 10. Testes vero non omnes recipiendi sunt, sed fideles duntaxat, & idonei. Censentur autem testes conditione, natura, & vita. Conditione, si liber testis sit, non servus: servus enim sæpe metu dominantis veritatis testimonium supprimit. Natura, si vir sit, non femina: nam varium & mutabile semper foemina.

Mulieres non sunt in forum trahendæ gratia testimonii ferendi, sed ad eas est mittendus tabellio. h. d.

§. 11. Cujus tamen testimonium, si quando necessarium fuerit a, cum mulieres honestas ipsa, ac naturalis pudor virorum coetibus immiseri prohibeat, quæcumque auctoritate testimonii ferendi causa, vel alia, quæ jure non exprimitur, in judicium personaliter evocari, vel trahi non poterit: sed ad eam mittendus tabellio, & juxta Bonifacianæ constitutionis tenorem, procedendum erit.

Testis mala vita caret fide. h. d.

§. 12. Vita censetur testis, si innocens sit, & integer: nam si vita bona defuerit, fide carebit.

Clerici possunt testificari pro Ecclesiis, & singulares persone pro universitate sua, nisi tamen aliqua causa probabilis impediatur. h. d.

§. 13. In summa, quicumque jure minime prohibentur, ad testimonium perhibendum sunt admitteandi. Clerici b ergo a ferendo testimonio super negotio propriæ Ecclesiæ, vel aliæ singulares personæ, in causa suæ universitatis accendi non erunt, nisi ad agendum, respondeadamve fuerint instituti, vel ipsos alia causa probabilis impediatur.

Monachi de consensu Abbatis, possunt testimonium dicere. h. d.

§. 14. Monachi quoque, & quicumque sub alterius obedientia constituti sunt, de sui Præfulis licentia recte testimonium dicent.

Christianorum testimonia adversus infideles admittuntur, sed non contra. h. d.

§. 15. Christianorum c quoque testimonia adversus Judæos, in omnibus causis recipienda erunt, nullis sibi contra hoc Principum privilegiis suffragantibus. Sed contra Christianum, nec Judæum, nec Paganum, nec hæreticum, aut aliter infidelis, neque excommunicatus, aut aliter criminiosus recte testimonium dicent.

Criminosus perseverans in crimine non potest testificari, emendatus vero in causa civili potest, nisi fuerit reus perjuri, vel nisi sit affectus insaniam: in causa vero criminali, licet emendatus, difficiliter admittitur. h. d.

§. 16. Plane quod de criminoso diximus, distinctionem recipit: nam si is, cui ab adversa parte opponitur d, adhuc in ipso crimine perseverat, tam in civili, quam in criminali causa ab omni prorsus testificandi officio excludendus erit: si vero sit de crimine emendatus, nec eum comitetur infamia, non est in causa civili, vel etiam cum de crimine civiliter agitur, præterquam pro reatu perjuri repellendus. In criminali autem questione, si in alio judicio contra ipsum accusatione de crimine instituta confessus vel convictus fuit vel si tunc per exceptionem convinctus, aut ejus gravata sit opinio, ex eo quod quandoque fuit tali modo repulsus, quamvis hoc casu non excluderetur in causa civili, potest a testimonio, licet egerit penitentiam removeri.

Validum ab initio tractu temporis non infirmatur, etiam nova superveniente causa. h. d.

§. 17. Illud in dubium non venit, ejus testimonium, qui integer deposuit, infringi, debilitativo minime posse, quamquam illum post depositionem factum esse contigerit criminosum. Nec enim, quod recte semel factum

a C. 2. de jud. in 6. b e. eum nuntius. ext. de test. c c. Jul. ext. de testib. & Clem. I. eod. tit. d c. testimonium, ext. de testibus.

est, ex hujusmodi eventu postea debet infirmari, cum culpandus non sit, qui idoneum nunc in testem producit, si aliquando eundem futurum malum non divinaverit.

Domestici, & similem habentes causam non possunt esse testes. h. d.

§. 18. Domestici quoque, & qui similem habentes causam consimili quoque morbo verisimiliter laborare existimandi sunt, si certum id sit, aut super eo legitime convinci possint, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admittendi non erunt.

Non potest quis esse testis in causa, in qua fuit advocatus, vel procurator. h. d.

§. 19. Is quoque a, qui in prima instantia alicujus causæ ad vocationem, & patrocinium susceperit, licet advocatus, & procurator esse desierit, quia tamen adhuc affectus causæ præsumitur, in judicio appellationis in testem recipiendus non erit.

Ad testes examinandos etiam tres dilationes dari possunt, & ex causa etiam quarta, sub certo tamen jurejurando. h. d.

§. 20. Dabunt autem Judices tam in Ecclesiasticis, quam in civilibus causis ad exhibendos testes non solum unam, sed ex causa secundam etiam, & tertiam dilationem: quartam b vero disceptantibus non largientur, nisi prælitio ab eo, qui postulat, juramento, quod non per calliditatem aliquam quartam productionem postulet, sed quia illorum, quos instat nunc de novo producere, prius notitiam habere nequiverit, quodque neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel didicerit: quo casu quartam quoque dilationem accommodabit Judex, maxime si productioni testium non fuerit a partibus renunciatum.

Multa conceduntur, ne probationes interveant, quæ alias non concederentur: quod probatur hic tribus exemplis. h. d.

§. 21. Siquidem ne probationes deperant, multa permittuntur, quæ alioqui non concederentur, ut ecce si in causa Judex datus fuerit, quem in testem produci sit necessarium, removendus, & alius in ejus locum substituendus erit. Sic & alias citato adversario recipiuntur, & publicantur testes, quos reus inducendos duxerit. Sic & Ecclesiæ necessariæ probationis omissione læsa, etiam adversus Ecclesiæ restituenda erit.

Publicato processu non possunt testes examinari super eisdem nec in prima, nec in secunda instantia: secus super emergentibus de novo. h. d.

§. 22. Elapsis igitur tribus dilationibus, postquam renunciatum est probationibus, & publicata dicta testium, regulariter producendi testes rursus non erit danda copia. Et sicut d non licet super eisdem, vel directo contrariis articulis alios, vel eosdem testes in principali causa producere: sic non debet in causa appellationis licere, cum non minus in ea, quam in principali testium sit timenda subornatio. Quod si e nova contingat emergere capitula, super quibus partes testes novos velint inducere, recepto solenni juramento testium, non obstante publicatione super veteribus facta, nec in primo, nec in secundo judicio rejiciendi erunt.

Qualiter, & quando possit in testes objici. h. d.

§. 23. Sed interdum accidit, ut eos, qui jure in testes recipi non debuerant, admissos tamen esse ab aliqua partium prætentatur: in qua specie statutum est f, ut si quid in eos habent, ante publicationem debeant objicere, postea vero tunc demum id licebit, cum juramento partes firmaverint, quod non dolo velint ad opponendum descendere. Sed & si ostendere quis paratus fuerit post publicationem didicisse se, quod in personas vult objicere, tunc quoque opponendi patere debet aditus. Idem juris est, si forte quis ante publicationem id fecerit protestatus. Cæterum cum quis protestatus fuerit velle se

a C. 2. §. testes vers. patroyi. q. 3. b c. pen. ext. de testibus. c c. constituitis. in fin. ext. de testib. d Clem. 2. de testib. e c. cum causam. ext. de testib. f c. presentium. ext. de testib.

post publicationem dispositionum personas testium repellere, si quid in favorem protestantis dixerit, non de facili fides adhibebitur.

Testes probatorios, & reprobatórios probatoriorum reprobare licet, sed reprobatórios reprobatórios non licet. h. d.

§. 24. Illud a etiam admonendi sumus, quod non solum testes super principali negotio deponentes aliis testibus licebit repellere, sed etiam contra secundos primorum reprobatórios probationes proferte licebit. Et non admittente Judice appellationis remedium licitum erit interponere. Ulterius autem partibus ad reprobatiónem testium aspirare minime licebit, ne si producendi quatos contra tertios, & sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium contingat in infinitum protelari.

Qualiter Judex pensari debet dicta testium, & quod potest illos repetere, & interrogare usque ad sententiam. h. d.

§. 25. Publicatis igitur attestacionibus b non solum ad multitudinem testium respicere Judicem oportet, sed etiam ad qualitatem illorum: item depositiones rimari, & diligenter inspicere debet, & ex his, quibus potius veritatis lucem assistere judicabit, animi sui motum informabit: quod si circa alicujus testis dictum Judicis hæset intellectus, eundem rursus ad examen revocare poterit. Et generaliter Judex usque ad prolationem sententiæ interrogare sub pacto poterit, ubicunque aliquid dubitationis incidit.

Testi statim seipsum corrigenti non admittitur ob id fides, & potest Judex testem repetere super ommissis. h. d.

§. 26. Eum quoque, qui non studiose, sed linguæ lubrico erraverit, & sese confessum correxerit, reprobare Judex non debet: secus autem, si correptioni suæ tempus interposuerit. Repetere autem non solum obscure deponentem poterit, sed etiam a principio super certis capitulis eundem interrogare postulante adversario, vel negligentia, vel calliditate prætermiserit.

Probationes fiunt non solum testibus, sed & instrumentis: & instrumentorum appellatione non large sumta continentur solum scriptura, quæ in judicio exhibentur. h. d.

§. 27. At si partes viva vocis adminiculo in probando destitute fuerint, ad instrumentorum productionem decurrere eas oportebit: & licet instrumentorum adeo late pateat appellatio: ut hoc nomine etiam testes continentur, quippe & ipsi causam instruant, nos tamen in præsentia, pro scripturis in judicio exhibendis magis utimur, quæ quidem in litibus exercendis eandem cum depositione testium vim obtinent.

Instrumenta possunt exhiberi usque ad conclusionem in causa. h. d.

§. 28. Exhiberi autem d in jure poterunt instrumenta, non solum ante attestacionum publicationem, sed & postea usque ad diffinitivam sententiæ calculum: antea tamen, quam in causa conclusum fuerit. In causa e autem conclusum esse tunc dicimus, cum a partibus omnibus probationibus renunciatum fuerit.

Scriptura solum publica in judicio fidem facit, & quæ sit scriptura publica. h. d.

§. 29. Non tamen omnis scriptura in judicio producta fidem faciet, sed ita demum f, si per manum publicam scripta fuerit, ita ut appareat publica, aut autentico sigillo muniatur, alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

Exempla solenniter sumta fidem faciunt. h. d.

§. 30. Idem g & de exemplis dicendum erit, quæ tamen, si solenniter sumpta fuerint, eandem cum originalibus habitura sunt auctoritatem. Solenniter autem tunc dicentur sumpta b, cum coram Ordinario Judice, vel

a C. licet ei. 3. ext. de testib. b c. in nostra. & c. cum causam. ext. de testib. c c. cum clamor. ext. de testib. d c. cum dilectus. ext. de fide inst. e gl. in d. c. cum dilectus. f c. 1. ext. de fid. inst. g gl. 2. c. 1. ext. de fid. inst. h c. fin. ext. de fid. inst.

ad hoc ab ipso specialiter delegato presentata fuerint, atque is diligenter inspecta, dum nulla parte sui vitiosa comperit, per publicam personam exempla sumi precipit.

Redacta in publicam formam post mortem tabellionis faciunt fidem. h. d.

§. 31. Eandem etiam auctoritatem & ea obtinebunt, quae ad petitionem eorum a, ad quos pertinent, permisso Judicis ordinarii, in formam publicam redacta fuerint, si tabellio morte preventus ea non perfecit, sed in notas tantum redacta motiens reliquerit.

Instrumentis non vitiosis, & de vitiis non suspectis creditur, & error unius literae, & ratio in loco non suspecto non violat instrumentum. h. d.

§. 32. Exhibebuntur ergo publica instrumenta non cancellata, neque abolita, nec ulla parte sui vitiosa, aut aliquo pacto de falsitate suspecta, quanquam si exceptor literam imprudens comiserit, aut documentum in loco non suspecto interleverit, non propterea veri fides, & instrumenti auctoritas vacillabit.

Ad supplendum probationem potest iuramentum deferri. h. d.

§. 33. Quod si nec testibus, nec instrumentis intentionem suam auctor legitime deduxerit, permittente Judice non plene probationes iurisjurandi religione suppleri, & causa terminari poterit. Nec enim aliud est iuramentum, quam veritatis confirmatio, cum aliquid Deo teste asseritur.

Iuramentum aliud voluntarium, aliud necessarium: & necessarium, nisi ex causa, recusari non potest. h. d.

§. 34. Sed cum sit iuramentum multiplex, duplex tantum in proposito considerari poterit f aut enim est necessarium, aut voluntarium. Necessarium est, quod ad supplendas probationes a Judice parti deferretur: quod propterea necessarium nuncupatur, & quod a Judice illud omnino deferri partibus oportet, & quod rite delatum ab eisdem, nisi ex iustis causis recusari non poterit.

Quae sunt iuste cause recusandi iuramentum. h. d.

§. 35. Sunt autem iuste cause recusandi, ut puta, si actor plene probaverit, aut si sibi non plene cognitam rem ipsam asserat: & si quae sunt huiusmodi.

Si pro reo sunt praesumptiones, sibi deferendum est iuramentum, nisi aliter iudex arbitretur. h. d.

§. 36. Sed etsi g pro reo praesumptiones fuerint, eidem hoc sacramentum iudex deferat ad suam tuendam innocentiam, nisi inspectis personarum, & causae qualitatibus illud actori deferendum censat.

Voluntarium iuramentum est, quod deferretur a parte parti, quod deferenti potest referri, nisi finis in famosis actionibus. h. d.

§. 37. Voluntarium b est, quod a parte parti in iudicio deferretur: quod quia litem terminat, decisorium quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium, quia pars non nisi volens deferret, & ab eo, cui deferretur, licite recusari ac referri poterit. Plane si reus famosis actionibus conventus fuerit, huiusmodi iusjurandum agenti referri minime permittetur, cum non actor, sed ipse, qui convenitur, facti proprii conscius esse debeat.

Ponit exempla plura, in quibus probationes respiciunt personam iudicis. h. d.

§. 38. Iudicis inspectione consistunt probationes: ut puta cum pro terminandis finalibus quaestionibus propriis oculis loca iudex subiecit, aut ex aspectu corporis etatem colligit, aut cum ex literis ordinarii, vel Apostolicis excommunicatus, aut dignitatibus honestatus quis deprehenditur, vel cum ad probandum virginitatem ab honestis, & prudentibus matronis vice sua iudex inspicere mulierem jubet.

Notorium probatione non indiget. h. d.

a C. pen. extr. de fid. instr. b c. inter dilectos. extr. de fide instr. c. c. Ex parte. extr. d. tit. d. c. ex literis. d. tit. extr. e. c. fin. de iurejur. f. gl. r. c. fin. extr. de iurejur. g. c. fin. extr. de iurejur. h. d. c. c. fin. in gl. r. de iurejur. i. c. fin. in princ. extr. de iurejur.

§. 39. Sed & si quid notorium fuerit a, testium depositionibus, vel instrumentorum exhibitione amplius declarari non debet, cum talia probationem, vel ordinem iudicium non requirant.

Judex debet advertere, ne dubium recipiat pro notorio. h. d.

§. 40. Sed cum multa dicantur notoria b, quae non sunt, prospicere debet iudex, ne quod dubium est, pro notorio recipiat.

Vehemens suspicio interdum habet vim notorii. h. d.

§. 41. Ad notorium prope accedit vehemens suspicio: nam si (exempli gratia) de carnali copula quaeratur, & sint, qui solum cum sola, nudum cum nuda, in eodem lecto jacentem, locis secretis, & ad hoc commodis, & horis electis se vidisse deponant, proculdubio ex suspicionibus tam vehementibus sequitam copulam pronunciarum poterit. Plane si de gravi crimine actum fuerit, propter solam suspicionem quanquam vehementem, nemo condemnabitur.

Fama praestat adminiculum ceteris probationibus. Et iudex ex variis debet animum suum instruere. h. d.

§. 42. Fama quoque si de aliquo facto invulgata fuerit, ceteris praesumptionibus non leve, praesertim in quibusdam, praestabit adminiculum. Demum circumspiciendus iudex motum animi sui non ex una tantum re, sed ex variis argumentis, & testimoniis, quae rei aptiora esse compererit, confirmabit. Iudicatum enim oportet cum summa rimari, & ordinem rerum plenam inquisitione discutere, nec prius sententiam ferre, quam peractis omnibus nihil aliud habeat in quaestione, quod non proponat.

TITULUS XV.

DE SENTENTIIS, ET RE JUDICATA.

Duae sunt species sententiarum, interlocutoria, & definitiva: & interlocutoria potest revocari ante definitivam. h. d.

Videamus nunc de Sententiis, & Re Judicata. Est autem sententia nihil aliud, quam controversiam propositam a Judice rite facta definitio. Sententiarum duae sunt species: aut enim interlocutoriae sunt, aut definitivae. Interlocutoria est illa, quae inter principium, & finem causae fertur, super his, quae incidunt, vel emergunt: qualis est, cum iudex dandam, vel negandam dilationem ad examinandos testes, vel exhibenda instrumenta interloquitur, vel super aliquibus exceptionibus pronunciat, quam nec in scriptis ferri oportet, & ante definitivam sententiam quandoque iudex revocare poterit.

Definitiva sententia est, quae condemnando, vel absolvendo litem finem imponit, nec requiritur de necessitate in ea verbum, Condemno, vel Absolvo, sed sufficit aequipollens. h. d.

§. 2. Definitiva vero sententia est definitio judicialis, quae condemnando, vel absolvendo principali controversiae finem imponit. Definitiva d enim, quae nec condemnationem, nec absolutionem continet, pro nulla habetur: hanc simul ac tulerit, retractandi copia iudici denegabitur. Non tamen ut sententia valeat, condemnandi, vel absolvendi verbum necessario continere debet: sed satis erit, quod verbum aequivalens contineat. Unde rescriptum est, ejus definitionem, qui ita se statuere, & praecipere pronunciasset, legitimae sententiae obtinere firmitatem.

Sententia debet ferri sedendo, & de scriptis recitatione: alias non valet, & Episcopus facere potest, quod alius pro se reciter. h. d.

§. 3. Vocatis igitur partibus loco, & tempore congruis iudex ipse sedens e sententiam de scripti recitatione

a C. de manifesta. 2. q. 1. b c. tua nos. extr. de cob. Cler. & mul. b c. consuluit. nos. extr. de appell. c. c. literis fraternit. extr. de praesumpt. d. c. ei qui appell. §. definitiva. 2. q. 6. e. c. fin. eod. tit. in 6.

ne proferet: alias si non iudex, sed alius legerit, vel scriptam litigatoribus tantum ediderit, vel stando non sedendo tulerit, nullus penitus momenti erit, ut ab ea nec appellare sit necesse. Episcopo tamen, quem tanta dignitatis apex attollit, instar personarum illustrium sententiam per alium recitare permittitur.

Ex pluribus iudicibus sufficit, quod unus recitet sententiam usus plurali numero: secus in actu electionis. h. d.

§. 4. Sed a & si plures iudices sint, vel arbitri, si ceteris praesentibus, ac mandantibus per unum tantum sententia recitetur, si plurali numero perlegendum usus fuerit, perinde habebitur, ac si ab omnibus recitata fuerit, licet aliud in electione servetur.

Si duo iudices ordinarii sententias diversas ferant, tenet sententia lata pro reo, nisi actoris causa sit favorabilis: si vero delegati, sententia pendet ex voluntate delegantis: si vero arbitri, neutra tenet: si vero unus tantum ex pluribus pronunciasse, nulla erit sententia. h. d.

§. 5. Ex facto b dubitatum fuit, duobus iudicibus diversitas proferentibus sententias, utra sit habenda prior: in qua specie responsum est, quod si ex iurisdictione ordinaria processerint, tenet pro reo, non pro actore lata sententia, nisi agentis causa sit favorabilis: ut puta libertatis, dotis, matrimonii. Si vero ex delegata, utraque ex delegatis pendebit arbitrio. Quod si ex compromisso, utraque firmitatis robore destituetur. Quod si pluribus c iudicibus datus unus tantum ex eis pronunciasse proponatur, adeo nullas sententia vires obtinebit, ut nec provocationis remedium necessarium sit futurum.

Judicare secundum leges & consuetudinem debet quilibet iudex, etiam summus Pontifex, qui tamen ex causa potest ab illis recedere. h. d.

§. 6. Sed si ordinarius sit, sive delegatus iudex, in primis illud observare debet, ne contra id iudicet, quod legibus, aut canonibus proditum sit, alioqui ipso iure sententia non subsistet d. In causis quoque, quae summi Pontificis e iudicio deciduntur, cum in similibus causis ceteri teneantur iudicare, similiter juris ordo, & vigor aequitatis subtiliter observandus erit, nisi cum ille aliquid causa necessitatis, & utilitatis dispensative duxerit statuendum.

Licet sententia lata contra jus constitutionis sit nulla, secus tamen est in sententia lata contra jus litigatoris. Et quando dicatur lata contra jus constitutionis, vel contra jus litigatoris. h. d.

§. 7. Si tamen sententia non contra jus constitutionis expresse a iudice lata fuerit, sed contra jus litigatoris, cum iure quidem teneat, legitimis mediis retractanda erit. Dicitur autem iudex contra jus constitutionis pronunciasse veluti cum defunctus, & minor quatuordecim annis fuisse asseritur, & testamentum iure fecisse pronunciat. Contra jus vero litigatoris veluti cum minor quatuordecim annis, annum quatuordecimum implevisse, ac per hoc testamentum iure fecisse asseritur.

Qui contra leges & conscientiam, corruptus iudicat, varie puniatur. h. d.

§. 8. Is autem f, qui in gravamen partis alterius in iudicio aliquid iniuste fecerit per gratiam, vel per sordes, sive ordinarius, sive delegatus sit, ab executione officii per annum suspendendus erit, & ad satisfactionem litem parti, quam laeserit, nihilominus condemnabitur, & si suspensione durante divinis sese ingererit, irregularitatis quoque laqueo innodabitur, a qua non, nisi per summum Pontificem, liberari poterit, aliis quoque legum animadversionibus coercetur: cum dignum sit, ut qui in multis audet offendere, poenae etiam multiplices subdat.

a C. pen. eod. tit. in 6. b c. fin. extr. eod. tit. c. c. ei qui. §. si vero. vers. si plures. 2. q. 6. d. c. i. extr. eod. tit. e. c. in cau. fis. extr. eod. tit. f. c. i. eod. tit. in 6.

Sententia lata, postquam per decem dies non fuit appellata, regulariter retractari non potest. h. d.

§. 9. Lata tamen sententia, nisi per appellationem intra terminum lege constitutum suspensa fuerit, amplius revocari non poterit. Cum enim a post decem dierum spatium sententia in auctoritatem rei iudicatae transeat, qui ad provocationis subsidium intra id temporis spatium non recurrit, ideo appellandi sibi aditum praeccludit, quia per hoc videtur interpretatione juris velle late sententiae obtemperare. Excipiuntur tamen multi casus, in quibus sententiae etiam post decem dies rei iudicatae firmitatem sibi vindicare non valent, veluti cum de matrimonio b est quaestio, aut servata sententia salus animae in discrimen adducitur, & alii plures.

Res inter alias acta aliis praedictum regulariter non adfert. h. d.

§. 10. De eo quoque admonendi sumus, quod etsi sententia transferit in rem iudicatam, praeter eos, inter quos dicta fuerit, regulariter neminem laedat: si quis tamen c, cum sibi primum de ea re actio, vel defensio competeret, sustinuit sequentem agere, aut passus est eum, a quo causam habuit, experiri, ipse quoque sentiet ex re iudicata praedictum.

TITULUS XVI. DE EXECUTIONE REI JUDICATAE.

Sententia lata in reali actione mandatur executioni statim, in personali vero post quatuor menses: qui terminus potest brevior, & prorogari. h. d.

Si igitur sententiae latae legitima appellatio non occurrerit, intra statuta tempora executioni mandanda erit. Sed multum intererit, utrum super reali, an vero super personali actione sententia lata fuerit. Primo enim casu, statim: secundo non, nisi post emensa quatuor mensium spatia executioni mandabitur. Licet autem quadrimestre tempus in personali actione sit regulariter statutum, ex causa tamen nonnunquam & arctari, & prorogari potest. Sed qui ab initio terminum recipit sponte brevior, sibi id imputare debet, cum ex voluntate propria juris beneficium contempsisse videatur. Unde postea non audiet appellans, nisi forte adversus eum modus executionis Canonice excedatur, sive ab ordinario, sive a iudice delegato, sive etiam ab arbitro res iudicata fuerit.

Delegatus a Principe potest propriam sententiam intra annum exequi. h. d.

§. 2. Sed d si ordinarius ad mandatum iudicis a Principe delegati nolit, aut quibusdam obstitentibus sententiam ab eo latam suo effectui mancipare nequeat, datus ipse iudex illam executioni mandare poterit, & resistentes Ecclesiastica sententia coercere, & non solum usque ad quadrimestre tempus, quod ad solvendum debitum a lege reo conceditur, sed usque ad annum integrum ad exequendam sententiam, jurisdictionem exercere poterit.

Iudex deputatus super executione sententiae, admittit exceptionem fraudis seu nullitatis, non ut super ea pronunciet, sed ut negotium ad superiorem, qui iudicavit, transmitat. h. d.

§. 3. Quod e si Princeps propriam sententiam per aliquem executioni mandari jubeat, & circa negotium fraus intervenisse dicatur, executori de toto negotio cognoscendi facultas non erit, sed ad superiorem quaestiones, si quae inciderint, deferri oportebit.

Iudex ordinarius tenetur exequi sententiam delegati a Principe etiam iniustam. h. d.

§. 4. Cum igitur regulariter contingat, quod executio sententiae ordinario demandetur, quaeri poterit, an si ipsam iniustam esse cognoverit, executioni eam mandare

a C. quod ad consultat. §. taliter. extr. eod. tit. b C. lator. extr. eod. tit. c. c. pen. extr. eod. tit. d. c. significasti nobis. extr. de off. deleg. e. c. de cetero. extr. de sent. & re jud.